

УДК 782.9:892.82(477)(09)

<https://doi.org/10.31652/252.3>

Верецагіна-Білявська О. Є., м. Вінниця

*кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри музичного
та перформативного мистецтва
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

Сушицький М. І., м. Вінниця

*заслужений артист України
викладач кафедри музичного
та перформативного мистецтва
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

БАЛЕТ «СОЙЧИНЕ КРИЛО»: ДО ПИТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СУЧАСНОГО РЕЖИСЕРСЬКОГО ПРОЧИТАННЯ

Анотація. На основі аналізу постановки балету на музику А. Кос-Анатольського «Сойчине крило» визначено особливості режисерського прочитання новели І. Франка у сучасних соціокультурних умовах. Вказано, що необхідність змін лібрето й музики обумовлено відходом сучасних режисерів від жанру драматичного балету та необхідністю засобами хореографії відтворити особливості історичних умов розгортання сюжету новели І. Франка.

Ключові слова: балет, А. Кос-Анатольський, І. Франко, Київська опера, балетмейстер-постановник.

Abstract. On the basis of the analysis of the ballet set to the music of A. Kos-Anatolsky «The Jay's Wing», the article identifies the peculiarities of the director's interpretation of Ivan Franko's novel in modern socio-cultural conditions. It is indicated that the need to change the libretto and music is due to the departure of modern directors from the genre of dramatic ballet and the need to reproduce the peculiarities of the historical conditions of the plot of Ivan Franko's novel by means of choreography.

Key words: ballet, A. Kos-Anatolsky, I. Franko, Kyiv Opera, choreographer-director.

Однією з найуспішніших балетних прем'єр на українській сцені часів російсько-української війни стала постановка у грудні 2023 року Київським академічним муніципальним театром опери та балету для дітей та юнацтва (Київська опера на Подолі) балету на музику А. Кос-Анатольського за мотивами новели Івана Франка «Сойчине крило». Постановка викликала суперечливі відгуки театральної критики, що актуалізує необхідність її наукового осмислення у різних аспектах. Балет було створено видатним композитором-

піснярем понад шістдесят років тому, але після прем'єрних вистав він швидко зійшов зі сцени. Його відродження у нових соціокультурних умовах потребувало й нового режисерського рішення. Відсутність аналізу режисерського задуму сформулювала мету роботи – визначення особливостей хореографічної вистави «Сойчине крило» в аспекті режисерських знахідок та інтерпретації змісту й образів І. Франка.

До часів української незалежності новела І. Франка «Сойчине крило» І. Франка, створена у 1905 році, не привертала увагу режисерів-постановників, адже її зміст не відповідав ретельному вимальованому радянською ідеологічною системою портрету Вічного Революціонера. Можна навіть констатувати, що цей твір знаходився під неоголошеною офіційно забороною. Новела І. Франка розповідає про драматичне й сповнене пригод життя української дівчини Марії, яка після тривалих вимушених мандрів повертається до рідного села. Перипетії сюжету новели викликають безпосередні асоціації з образами знаменитої поеми «Пер Гюнт» норвезького драматурга Генріха Ібсена. Його твір, сповнений фольклорними мотивами, оповідає вічну євангельську притчу про повернення блудного сина. Новела І. Франка подає власну інтерпретацію цієї притчі, що стає розповіддю про повернення української «блудної доньки». Тема мандрів як способу втечі від дійсності і пошуку власного «я» стала однією з провідних у модерному художньому світогляді, зокрема й символізмі, який не був чужим і для світосприйняття українського митця.

Інтригуючий сюжет новели, її психологічна глибина та контраверсійність образів й характерів героїв є багатим матеріалом для реалізації сміливих режисерських та акторських задумів. Саме тому вже у ХХІ столітті вистави за цією новелою з'явилися у репертуарі багатьох українських драматичних театрів, зокрема Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка, Чернівецького музично-драматичного театру імені Ольги Кобилянської, Івано-Франківського національного академічного драматичного театру ім. Івана Франка, Театру «P.S» Степана Пасічника (Харків), Театру на Подолі (Київ). Р. Семків у монографії «Пригоди української літератури» інтерес до образів «Сойчиного крила» пояснює тим, що у сюжет новели І. Франко органічно ввів і пристрасть, і безнадійну закоханість, і розпусту, і злочинство, і навіть вбивство [2]. Психологічна складність образів дозволяє акторам розкрити весь свій драматичний потенціал та тримати у напрузі публіку до останнього моменту вистави.

Інтерес глядача до образів драматичних вистав у значній мірі спонукав до пошуку спроб їх втілення на балетній сцені, що й призвело до відродження

забутого балету на музику Анатолія Кос-Анатольського (1909 – 1983). Ще однією причиною звернення до митців Київського оперного театру до балету стало бажання збагатити репертуар українськими сюжетами й музикою.

У совєцькі часи балет А. Кос-Анатольського став чи єдиною виставою за новелою «Сойчине гніздо». Загальновідомо, що композитор отримав національне визнання за свою пісенну творчість, яка розпочалася у 1930-і роки співпрацею з «Ябцьо-джазом» у Львові. У знаменитій «Джаз-капелі Яблонського» молодий композитор, разом Леонідом Яблонським, Богданом Весоловським та Степаном Гумініловичем, міг вільно використовувати різноманітні стилі західної музики, адже місто на той час входило до складу Другої Речі Посполитої (Польщі). Робота з цим колективом розкрила мелодичний дар композитора, який він використав й у своїх балетах.

Крім великої кількості популярних пісень А. Кос-Анатольський є автором трьох балетів, опери, оперети, симфонічних творів та низки інших творів різних жанрів. Його першим твором для балетної сцени стала «Хустка Довбуша» (1950), а останнім – «Орися» (1964). Другий балет «Сойчине гніздо» було створено у 1956 році, а інсценізовано у Львівському театрі опери та балету 1957 року головним балетмейстером Миколою Трегубовим (1912 – 1997) на лібрето Олександра Геріновича (1913 – 1997). Варто зазначити, що і для лібретиста, і для балетмейстера це був другий досвід роботи з балетною музикою А. Кос-Анатольського, адже у 1951 році вони обидва працювали над його «Хусткою Довбуша».

Проте вистава «Сойчине гніздо» зовсім недовго була в репертуарі театру, опинившись під пильною увагою цензури. Музика ж балету надалі існувала у вигляді сюїти та окремих номерів, адже за своєю мовою вона була, з одного боку, міцно закоріненою у фольклорні джерела, а з іншого – досить модерною, у дусі популярних пісень композитора. Сюїта з «Сойчиного крила» складається з шести частин (Вступ. Думка і танець. Адажіо кохання. Куявяк та оберек. Полька. Коломийка). Загалом, у музиці балету відчутні різностильові інтонації від типових гуцульських наспівів через мазурку, польку, вальс до танго.

На сьогодні записи постановок чи хоча б нотатки балетмейстера не збереглися, тому уявити собі особливості львівської постановки досить складно.

Сучасний балетмейстер-постановник балету у Київському академічному муніципальному театрі опери та балету для дітей та юнацтва Георгій Ковтун (нар. 1950) свою роботу над виставою розпочав з переосмислення лібрето, створивши його власний варіант, який можна визначити вже як «за мотивами» новели І. Франка. Причину змін лібрето Г. Ковтун пояснив наступним чином:

«Час не стоїть на місці, він завжди вносить свої корективи. Лібрето належало тій епосі – драмбалету. Балет – особливе мистецтво. У ньому немає підрядкового тексту твору. І, щоб вмістити головну для себе ідею “Людина, відірвана від своєї землі, не завжди приживається в тому чи іншому середовищі”, мені довелося використовувати різноманітні балетні прийоми, що допомагають створити образи головних героїв, тогочасну епоху, масові сцени кордебалету, і головне – не порушити нитку оповіді великого майстра пера Івана Франка» [1]. На основі нового лібрето нову музичну концепцію балету було створено головним диригентом Київської опери Василем Василенком (нар. 1955).

Залишивши основну сюжетну канву, Г. Ковтун чотири дії балету скоротив до двох, проте ввів у виставу вокал, чого не було передбачено композитором – дві пісні у виконанні а сарпелла. Першою стала популярна пісня «Ой ти, дівчино, з горіха зерня», створена композитором на вірші І. Франка у часі написання ним музики до балету, а другою – «Ой не світи, місяченьку» (обробка М. Лисенка). О. Чеботар вважає що друга пісня «дещо вибивається з загальної картини» [3], проте аргументувати їх появу у балетній виставі можна пояснити двома чинниками – бажанням балетмейстера посилити драматичність моменту, в який вони з’являються, та нагадуванням глядачу про українське походження головної героїні, яка у вимушених мандрах опинилася далеко від рідного дому в умовах чужої культури. Так, «Ой не світи, місяченьку» звучить у момент, коли Марія оплакує Юнака, що загинув у боротьбі з Самураєм у Порт-Артурі. І саме народна пісня нагадує про її походження і ніби пробуджує у героїні непереборне бажання повернутися в Україну.

Тема мандрів головної героїні дозволила постановнику поєднати в межах однієї вистави різноманітні танцювальні стилі, характеризуючи героїв з різних культур. Така мозаїчність не сприймається еклектикою, адже досить природно «вписується» у музику А. Кос-Анатольського. Початок і закінчення вистави музикою з елементами коломийки підкреслює головну тему балету – повернення на Батьківщину, – що з особливою актуальністю зазвучала у нових соціокультурних умовах.

Список використаних джерел:

1. Олійник А. Лібрето «Сойчиного крила» оновлено під нову, сучасну епоху, – хореограф-постановник балету Георгій Ковтун: інтерв’ю Анастасії Олійник з Георгієм Ковтуном від 15.12.2023. *КиївВлада*: Інтернет-видання. 2023. URL: <https://kyivvlada.com.ua/texts/libreto-sojchinogo-krila-onovleno-pid-novu-suchasnu-epohuhoreograf-postanovnik-baletu-georgij-kovtun/>

2. Семків Р. Пригоди української літератури (від романтизму до постмодернізму). Київ: Темпора. 2023. 688 с.
3. Чеботар О. Насилля, віктимблеймінг та росіяни. Балет «Сойчине крило» в Київській Опері. *The Claquers*: інтернет-видання. 2024.
[URL:https://theclaquers.com/posts/12736](https://theclaquers.com/posts/12736)